

Yükseköğretim Çalışmalarının Akademik Bir Alan Olarak Gelişimi: Uluslararası ve Ulusal Düzeyde Alanyazın İncelemesi

The development of higher education studies as an academic field: A literature review at international and national levels

Meltem Akbulut Yıldırım, Fatma Nevra Seggie

Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul

Özet

Dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim çalışmaları, akademik bir alan olarak önemini artırmaktadır. Akademik bir alan olarak yükseköğretim çalışmalarının dünya ölçeğinde yaşanan yükseköğretimde büyüme ve kitleselleşme eğilimi içerisinde nasıl geliştiğinin incelenmesi, alanın tanınırlığına katkısı bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, yükseköğretim çalışmalarının akademik bir alan olarak hem dünyada hem Türkiye’de nasıl gelişim gösterdiğinin alanyazın üzerinden incelenmesidir. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, dünyada yükseköğretim çalışmalarının alan/dişiplin tartışmaları üzerinden nasıl tanımlandığına, alanın gelişimini etkileyen önemli tarihsel olaylara, eserlere ve gelişmelere değinilmiş, alanın dünyadaki mevcut durumu geniş bir bakış açısı ile belirtilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, büyüme ve kitleselleşme eğilimleri bağlamında, Türkiye’deki kitleselleşme politikalarının ne boyutta yükseköğretim çalışmaları alanının geliştirilmesi yoluyla ele alındığı yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerle incelenmiş ve alanın akademik bir alan olarak tanımlanmasının ve geliştirilmesinin ne tür doğurgular sağlayabileceği tartışılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan alanyazın incelemesi, yükseköğretime katılım talebinin ve yükseköğretim çalışmalarının alanının gelişiminin eş zamanlılık gösterdiğine işaret etmektedir. İnceleme sonuçlarına göre, yükseköğretime artan talep, sürekli değişen beklenti ve ihtiyaçlar sonucu, yükseköğretim çalışmaları alanı doğmuştur. Alanyazın incelemesinin bir diğer sonucu da dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim çalışmaları alanındaki çalışmaların yükseköğretim sistemlerini geliştirmeye ve toplumsal kalkınmaya katkı vermeye odaklanmasıdır.

Anahtar sözcükler: Toplumsal kalkınma, yükseköğretim çalışmaları alanı, yükseköğretim politikaları, yükseköğretim sistemleri, yükseköğretime artan talep.

Abstract

Higher education studies as an academic field is getting more and more attention. To examine the development of higher education studies as an academic field within the worldwide trends of expansion and massification in higher education is important to contribute to the recognition of the field. The purpose of this study is to review the literature to examine how higher education studies as an academic field has evolved within this expansion and massification trends both in the world and in Turkey. This study has two main sections: The first section describes the definition of higher education studies along with the field/discipline discussions, the important historical events, works, and developments, and highlights the present state of the field within a broad perspective. The second section examines the development of higher education studies as a field in Turkey via higher education studies focused activities. Finally, the possible contributions of defining and developing higher education studies as an academic field are explored. The literature review conducted within the scope of this study indicates that the development of higher education studies field and the increase in the higher education enrollment rates seem to coincide. The literature review highlights that the higher education studies field has emerged as a consequence of the increased enrollment demand and ever-changing expectations and needs. Another conclusion of the study is that the aim of the higher education studies field in the world and in Turkey is to improve higher education systems and contribute to social development.

Keywords: Higher education policies, higher education studies field, higher education systems, increase in demand for higher education, social development.

İletişim / Correspondence:

Dr. Meltem Akbulut Yıldırım
Gümüşpınar Mah., Sakızağacı Cad.,
Yeşilyurt Koru Evleri, B Blok, Kat: 1,
Daire: 4, Soğanlık, Kartal, İstanbul
e-posta: meltemakbuluty@gmail.com

Yükseköğretim Dergisi 2018;8(3):357–367. © 2018 Deomed

Geliş tarihi / Received: Ekim / October 23, 2017; Kabul tarihi / Accepted: Mayıs / May 28, 2018
Bu makalenin atıf künyesi / Please cite this article as: Akbulut Yıldırım, M. ve Seggie, F. N. (2018).
Yükseköğretim çalışmalarının akademik bir alan olarak gelişimi: Uluslararası ve ulusal düzeyde alanyazın
incelemesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 357–367. doi:10.2399/yod.18.027

Bu çalışma, 12–14 Ekim 2017 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 2. Uluslararası Yükseköğretim
Çalışmaları Konferansı’nda sunulmuştur.

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.18.027 • Karekod / QR code:

Bugün dünya ölçeğinde 18.000'den fazla üniversite ve bu üniversitelerde öğrenim gören 170 milyondan fazla öğrenci bulunmaktadır (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu] [UNESCO], 2017). Yükseköğretime katılım oranları, yükseköğretim sistemlerindeki büyüme ve kitleselleşme eğilimini ortaya koymaktadır. 1970'te dünya ölçeğinde yükseköğretime katılım oranı %10 iken, 2000 yılında bu oran %19'a, 2015 yılında %35'e yükselmiştir (UNESCO, 2017). Yükseköğretime katılım oranlarında uzun yıllar boyunca yaşanan artış eğilimi, yükseköğretime olan talebi ortaya koymaktadır. Artan talep, ihtiyaç ve beklentiler, yükseköğretim kurumlarını ve sistemlerini büyüme ve değişime zorlamıştır.

Yükseköğretim kurumları, sosyo-ekonomik, bilimsel ve kültürel birikimlerin artırılması ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlanması bakımından kritik bir role sahiptir. Yükseköğretim kurumlarını ihtiyaçlara cevap verebilecek düzeye kavuşturabilmek için de araştırma ve geliştirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim çalışmaları akademik bir alan olarak önemini artırmaktadır. Akademik bir alan olarak yükseköğretim çalışmalarının, dünya ölçeğinde yaşanan bu büyüme ve kitleselleşme eğilimi içerisinde nasıl geliştiği, sosyo-ekonomik, bilimsel ve kültürel ihtiyaçların karşılanması ve alanın toplumsal kalkınma üzerindeki olası etkisinin ortaya çıkarılması açısından önemli bir çalışma konusudur. Bu çalışma, 2000'li yıllardan itibaren yükseköğretime katılım oranlarında artışın yaşandığı ülkelerde yükseköğretim çalışmaları alanının kendi gelişiminin katılım oranlarındaki artış ile eş zamanlı olup olmadığı konusunun değerlendirilmesine de imkân verecektir. Ayrıca uluslararası değerlendirmenin yanı sıra, alanın gelişiminin ulusal düzeyde irdelenmesinin, ülkemizin yükseköğretim alanındaki ihtiyaçlarının tartışmaya açılmasına, diğer ülkelerin tecrübe ve deneyimlerinden faydalanılarak kendi ihtiyaçlarına özgü akademik bir alan olarak tanımlanmasına ve geliştirilmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenlerle bu çalışmada, yükseköğretim çalışmaları alanının dünya ölçeğindeki ve Türkiye'deki mevcut durumu konu edilmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dünyada yükseköğretim çalışmalarının alan/disiplin tartışmaları üzerinden nasıl tanımlandığına, bu alana neden ihtiyaç duyulduğuna, alanın gelişimini etkileyen önemli tarihsel olaylara ve çalışmalara ve de alandaki gelişmelerin farklı ülkelerdeki mevcut durumuna değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, özellikle 2006 ve 2008 yılları arasında yaşanan, günümüzde hâlâ devam etmekte olan büyüme ve kitleselleşme eğilimleri bağlamında Türkiye yükseköğretim sisteminde yaşanan sayısal ve işlevsel değişimlere ve ortaya çıkan sorunlara değinilmiş (Günay ve Günay, 2017), bunu takiben kitleselleşme politikalarının ne boyutta yükseköğretim çalışmaları ala-

nının geliştirilmesi yoluyla ele alındığı yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerle incelenmiş ve son olarak alanın akademik bir alan olarak tanımlanmasının ve geliştirilmesinin netür doğurguları olabileceği tartışılmıştır.

Dünyada Yükseköğretim Çalışmaları Alanı

Bu bölümde, dünya yükseköğretim çalışmaları alanı, alanın gelişimi ve alanın mevcut durumu kapsamında iki alt başlıkta incelenmiştir. Alanın gelişimi alt başlığında öncelikle yükseköğretim çalışmalarının alan mı disiplin mi olduğu tartışmasına (Wright, 2007), daha sonra da yükseköğretim çalışmalarının “alan” olarak anılmasına katkıda bulunan önemli tarihsel olaylara, çalışmalara ve gelişmelere yer verilmiştir. Alanın mevcut durumu alt başlığında ise alanın nasıl bir büyüme ve genişleme eğilimi gösterdiği geniş bir perspektifle ele alınmış ve bu çerçevede coğrafi ve akademik büyümenin ne şekilde gerçekleştiği konu edinilmiştir.

Yükseköğretim Çalışmaları Alanının Gelişimi

Dressel ve Mayhew (1974) yükseköğretim çalışmalarını bir “alan” olarak tanımlar (akt. Wright, 2007). Bu yazarlara göre “disiplin” tanımlamasının bazı karakteristik özellikleri vardır: (a) herkes tarafından kabul gören, alanın parametrelerini belirleyen çalışmalar, (b) kendine has terminoloji, (c) üzerinde uzlaşmış, sıklıkla kullanılan araştırma yöntem ve teknikleri, (d) araştırmacıların daha önceki araştırma deneyimlerinden yararlanabileceği bilgi birikimi, (e) teorik sorulara cevap aranması ve yeni teorilerin oluşturulması (Dressel ve Mayhew, 1974'ten akt. Wright, 2007, s. 20).

Dressel ve Mayhew, yukarıda sıralanan karakteristik özellikleri göz önünde bulundurarak, özellikle de yükseköğretim çalışmalarını birden çok disiplinden beslenmesi ve parametrelerinin belirlenememesi nedenleriyle alan olarak tanımlamanın doğru olacağı kanısına varmıştır (Dressel ve Mayhew, 1974'ten akt. Wright, 2007).

Fulton (1992), benzer şekilde, yükseköğretim çalışmaları alan mı disiplin mi tartışmasına değinmiş ve yükseköğretim çalışmaları alanının disiplin olma yolunda ilerlediğini, ancak hâlâ tam olarak disiplin kavramını karşılamadığını belirtmiştir. 1970'li yıllarda Avrupa'da az sayıda araştırmacının yükseköğretim üzerine çalışmalar yapması ve bu tarihlerde yükseköğretimin ayrı bir alan olarak değil eğitim araştırmalarının bir parçası olarak ele alınması yükseköğretim çalışmalarının disiplin olarak gelişimini yavaşlatan bir başka faktördür (Brennan ve Teichler, 2008). 1980'li ve 90'lı yıllarda Avrupa'da yükseköğretim talebin giderek artması, bilgi toplumu tartışmaları ve uluslararasılaşmanın ön plana çıkması yükseköğretim çalışmaları alanının Avrupa'da da ayrı bir alan olarak çalışması ihtiyacını doğurmuştur (Brennan ve Teichler, 2008).

Yükseköğretim çalışmalarının akademik bir disiplin olmadığı konusu alanyazında başka yazarlar tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin, Altbach'a (2014a) göre, yükseköğretim çalışmaları akademik bir disiplin değil, her geçen gün bilinirliği artan akademik bir alandır. Altbach (2014a), "Üniversiteleri çalışmak, sosyal bilimlerden beslenen disiplinlerarası bir uğraştır." görüşündedir (s. 12). Disiplinlerarası bir alan olarak yükseköğretim çalışmalarında çoğunlukla antropoloji, eğitim, sosyoloji, psikoloji, felsefe, ekonomi, tarih ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinden yararlanılmaktadır (Kehm, 2015, s. 60).

Disiplinlerarasılık, yükseköğretim çalışmaları alanı için önemli bir özelliktir ve alanı beslemektedir (Altbach, 2014b). Disiplinlerarasılığın getirdiği farklı disiplinlerin etkileşimi sayesinde diğer disiplinlerdeki araştırmacılar birbirleriyle çalışma imkânı bulurken, çalışılan konunun da farklı bakış açılarıyla ele alınması imkânı doğar. Öte yandan disiplinlerarasılık özelliği yükseköğretim çalışmaları alanının akademik bir disiplin olarak tanımlanmasını güçleştirmektedir (Altbach, 2014b). Disiplinlerarasındaki çoklu etkileşim yükseköğretim çalışmaları alanını tek bir disiplin çerçevesinde sınırlamamakta ve alanı belirli bir disipline ait olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Bu disiplinlerarası akademik alanın öncüsü Prof. Dr. Granville Stanley Hall kabul edilmektedir (Ewing ve Stickler, 1964). Dr. Hall'a göre yükseköğretim çalışmaları alanı önemli bir ihtiyaçtı; çünkü toplumsal beklentileri karşılayabilmek için üniversitelerde çeşitli reformlar yapmak, reform hareketlerini yönetebilecek ve yönlendirebilecek yetkin bireyler yetiştirmek gerekiyordu (Bakwaph, 2017). Bu ihtiyaçtan yola çıkarak, Dr. Hall, 1893 yılında, Clark Üniversitesi'nde ilk yükseköğretim çalışmaları konulu dersi vermiştir (Ewing ve Stickler, 1964). 1893 yılından sonra, program açma konusunda bazı denemeler olsa da alanın süreklilik arz eden ilk programları Birinci Dünya Savaşı sonrası açılmıştır. Bu programları açan üniversitelere örnek olarak, programlarının açılışlarının tarihleri sırasıyla, Ohio Eyalet Üniversitesi, 1920; Kolombiya Üniversitesi, 1920; Şikago Üniversitesi, 1921; Pittsburgh Üniversitesi, 1928; Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley, 1929 ve Michigan Üniversitesi, 1929 verilebilir (Goodchild, 1991).

Alanın süreklilik arz eden ilk programlarının 1920 yılında açılmaya başlaması tesadüf değildir. Birinci Dünya Savaşı sonrası, dünyada sosyal devlet anlayışına geçiş hareketi (Esping-Andersen, 1990) başlamıştır. Bu sosyal devlet anlayışına geçişte ülkeler güçlenmek ve kalkınmak için yükseköğretime yatırım yaparken, ülke insanları da sosyal ve mesleki gelişimleri için yükseköğretime taleplerini arttırmıştır (Schofer ve Meyer, 2005). Dünyadaki bu hareketten Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de etkilenmiştir. Bu dönem, eğitimin bütün alanlarında değişimin yaşandığı, özellikle yükseköğretime katılımın üst seviyelere ulaş-

tığı dönemdir (Ewing ve Stickler, 1964). Yükseköğretime olan talebin artması; finansman, yönetim, öğretim, öğrenci işleri gibi alanlarda yeni ihtiyaçlar doğurmuş, yeni problemleri beraberinde getirmiştir. Üniversitelerde her anlamda yeni bir sorgulama ve planlama dönemi başlamıştır. Yönetim, öğretim ve araştırma alanlarında hem o günkü ihtiyacı karşılamak hem de geleceğe yönelik bilgi birikimini artırmak amaçlarıyla da yükseköğretim çalışmalarının ilk programları ortaya çıkmıştır (Wright, 2007).

1920'den 1945 yılına kadar geçen zaman zarfında yükseköğretim çalışmaları alanında program açan üniversite sayısı 27'ye ulaşmış, 1945 ve 1963 yılları arasında ise bu sayı 64'e ulaşmıştır (Ewing ve Stickler, 1964). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında ABD'de yükseköğretim çalışmaları alanında yaşanan gelişmeler, alanın toplumsal meseleleri anlama, irdeleme ve sorunlara çözüm önermede önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir (Ewing ve Stickler, 1964).

1960'lar yükseköğretim çalışmaları alanındaki bir diğer tarihsel dönüm noktasıdır. Bu yıllarda yükseköğretim çalışmaları alanında 100'den fazla yüksek lisans ve doktora programı açılmış, yükseköğretime katılım önceki yıllara oranla yaklaşık olarak üç kat artmış ve artan talep, daha önceleri oldukça betimsel olan, yükseköğretim kurumlarının ve sistemlerinin yapılarını sayısal veriler üzerinden tanımlamaya odaklı araştırmaların içeriğini değiştirmiştir (Hendrickson, 2013).

Önemli eserler bağlamında, 1974 yılında Dressel ve Mayhew (1974) *Higher Education as a Field of Study: The Emergence of a Profession* adlı kitaplarıyla yükseköğretim kurumlarının yapılarını betimsel ve niceliksel olarak ele alan çalışmaların ötesine geçerek yükseköğretim çalışmaları alanının neden ve nasıl bir alan olduğunu, bu alandaki eksikliklerin neler olduğunu ve bu eksikliklerin nasıl giderilebileceğini açıklamışlardır (akt. Wright, 2007). Knowles'un (1977) editörü olduğu *The International Encyclopedia of Higher Education* ve Clark ve Neave'in (1992) editörlüklerini yaptığı *The Encyclopedia of Higher Education* başlıklı ansiklopediler yükseköğretim çalışmaları alanını uluslararası bir boyutta değerlendirmektedir. *The International Encyclopedia of Higher Education* on ciltlik bir eserdir. Ansiklopedide, yükseköğretim çalışmaları alanı, yükseköğretim sistemleri, programları, çalışma alanları, araştırma merkezleri, enstitüleri gibi birçok farklı açıdan incelenmiştir. *The Encyclopedia of Higher Education* ise dört ciltten oluşmaktadır. Ansiklopedinin birinci cildinde 137 ülkenin yükseköğretim sistemleri üzerine bilgi verilmekte, ikinci ve üçüncü ciltlerinde yükseköğretim çalışmaları alanındaki çeşitli konular ve problemler 120 analitik çalışma üzerinden incelenmekte ve dördüncü cildinde akademik disiplinlerin gelişim süreçleri ele alınmaktadır. Özetle bu eserler, alanın nasıl yapılandırıldığını, alandaki eğilimlerin, sorunların ve ihtiyaçların neler olduğunu ve dünya yükseköğretim sistemlerinin nasıl şekillendiği-

ni ortaya koymuş, böylece yükseköğretim çalışmaları alanının gelişiminin küresel düzeyde hangi aşamada olduğunu anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Sürelî yayınlar düşünüldüğünde, *Higher Education: Handbook of Theory and Research* dergisi de, yükseköğretim alanındaki eğilimleri, araştırma yöntem ve tekniklerini ortaya koyması yönüyle alanın gelişimine katkıda bulunan önemli eserler arasında yer almaktadır (Altbach, 2014a). 2018 yılında 33. cilde ulaşan, ilk kez 1985 yılında yayımlanan bu dergi, alanın kendini güncel tutması, küresel anlamda yükseköğretim çalışmaları alanında neler olup bittiğinin belirlenmesi ve dolayısıyla alanın gelişiminin düzenli olarak takip edilmesi konularında alana katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, kendi alanlarında öncü kabul edilen araştırmacıların düzenli olarak çalışmalarını paylaştığı bu dergi, alanın gelişiminin sağlam temeller üzerine oturtulmasına katkıda bulunmuştur. Özetle, 1985'ten bugüne düzenli çıkan sayılarıyla, yükseköğretim çalışmaları alanında bilgi birikiminin artmasına katkıda bulunmuş, alanda yapılacak araştırmaların konularının, yöntem ve tekniklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Alanda çıkan diğer önemli dergilere *The Journal of Higher Education*, *Higher Education*, *Higher Education Policy* ve *The Association of the Study of Higher Education* (ASHE) tarafından yayımlanan *The Review of Higher Education* örnek gösterilebilir.

Bu bilgilerin ışığı altında anlaşılacağı üzere yükseköğretim çalışmaları alanının tarihsel gelişiminde ABD önemli bir yere sahiptir. Alanın Avrupa'da yaygınlaşmaya başlaması ise yükseköğretime talebin artması ve yeni yükseköğretim politikaları yapma ihtiyacının doğması ile 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir (Kehm, 2015). Avrupa'da, ABD'nin aksine yükseköğretim üzerine yapılan çalışmalarda makro düzeyde yayımlanan raporlar öne çıkmıştır (Fulton, 1992). Örneğin, 1960'lı yıllarda yükseköğretim çalışmalarının uluslararası karşılaştırmalı çalışmalarla planlanmasına ön ayak olan Organisation for Economic Co-operation and Development [İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı] (OECD) (1961), uluslararası düzeyde yürüttüğü yükseköğretim politikaları çalışmaları ile yeni araştırma alanlarının belirlenmesine ve alanın eksiklerine yönelik yeni politikaların üretilmesine katkıda bulunmuştur. Yine aynı şekilde, 1979-1983 yılları arasında yükseköğretim çalışmalarının planlanması amacıyla Birleşik Krallık'ta yürütülen "the Leverhulme Enquiry" programı, alanın güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesine katkıda bulunmuştur (Fulton, 1992, s. 1813). Ancak, yükseköğretim çalışmaları alanında makro düzeyde yürütülen bu tür çalışmaların alanın gelişiminde ve genişlemesinde kısıtlayıcı bir etki yarattığını söylemek mümkündür (Fulton, 1992).

Editörlüğünü Teichler ve Sadlak'ın (2000) yaptığı *Higher Education Research: Its Relationship to Policy and Practice* adlı

derleme kitaptaki bölüm yazarlarından Scott (2000), Avrupa'da yükseköğretim çalışmaları alanının gelişimine yönelik önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Scott'a (2000) göre, her ne kadar son onlu yıllarda değişmeye başlasa da, Avrupa'da yapılan yükseköğretim araştırmaları çoğunlukla ulusal yükseköğretim politikaları ve sistem politikaları yapımı odaklı olup genellikle makro bakış açısıyla yürütülmektedir (s. 146). Burada yapılan çalışmalarda, ABD ile kıyaslandığında, kurumsal veya bireysel akademik düzeyde araştırma ve uygulamalara daha az odaklanılmıştır. Bunun bir yansıması olarak, Avrupa'da yükseköğretim çalışmaları alanında akademik program açma konusu daha geri planda kalmış ve alan üzerine açılan yüksek lisans ve doktora programları sınırlı sayıda kalıp alanın gelişimi kurumsal ve akademik düzeyde daha yavaş ilerlemiştir (Kehm 2015, s. 61). Özellikle Almanya ve Fransa'da akademik unvanların genellikle disiplinler üzerinden alınabiliyor olması, yükseköğretim çalışmaları alanında akademik unvan alınmamasına (Kehm, 2015), dolayısıyla Avrupa'da akademik programların gelişiminin ABD'ye göre daha yavaş olmasına bir örnek gösterilebilir.

Alanda açılan programların ve yayımlanan eserlerin yanı sıra çeşitli araştırma merkezlerinin ve gruplarının kurulması, yükseköğretim çalışmaları alanının kendini farklı yapılanma biçimleriyle de ifade etmeye başladığının önemli bir göstergesidir. ABD'de 1956 yılında kurulan The Center for the Studies in Higher Education (Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley) alanın ilk araştırma merkezi olma özelliğine sahiptir. Alanın genişlediğini ve alan olarak temellerinin sağlamlaştığını ifade eden bir diğer gösterge ise yükseköğretim üzerine çalışan araştırmacıların oluşan birliklerin kurulmasıdır. The Association of the Study of Higher Education (ASHE) (ABD, 1976) ve The Consortium of Higher Education Researchers (CHER) (Avrupa, 1988) bu birliklerin öncülerindedir (Fulton, 1992). Alanda yaşanan büyüme sonucunda, OECD (1961), UNESCO (1945), World Bank [Dünya Bankası] (1944) gibi uluslararası kuruluşlar yükseköğretim üzerine araştırmalar yapmaya başlamıştır. OECD, EUROSTAT ve UNESCO İstatistik Enstitüsü, yükseköğretim üzerine uluslararası veri sağlamaktadırlar.

Yükseköğretim Çalışmaları Alanının Mevcut Durumu

Üniversiteler sadece bilgi üreten değil aynı zamanda da tüketen kurumlardır (Altbach, 2014a, s. 12). Yükseköğretimde yaşanan değişimler, üniversitelerde etkili politikalar geliştirme, karar alma mekanizmalarını güçlendirme ve yönetim yapılarını çeşitlendirme gibi birçok ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu da yükseköğretim çalışmaları alanının araştırma boyutuna ağırlık verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Rumbley, Stanfield ve de Gayardon tarafından 2014 yılında 3. baskı olarak derlenen *Higher Education: A Worldwide Inventory of Research Centers, Academic Programs, and Journals and Publications*, yükseköğretim çalışmaları alanının dünya ölçeğinde mevcut durumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca, bu derleme çalışmasının 1. baskısının 2000 yılında Altbach ve Engberg tarafından *Higher Education: A worldwide inventory of centers and programs* başlığı ile ve 2. baskısının 2006 yılında Altbach, Bozeman, Janashia ve Rumbley tarafından yine aynı başlıkla *Higher Education: A worldwide inventory of centers and programs* olarak yayımlanmış olması, yükseköğretim çalışmaları alanının mevcut durumunun hem kapsamlı hem de karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Yukarıda 3. baskı olarak belirtilen *Higher Education: A Worldwide Inventory of Research Centers, Academic Programs, and Journals and Publications* derlemenin Rumbley ve diğerleri (2014) tarafından yazılan bölümünde 2014 yılı itibarı ile yükseköğretim çalışmalarının mevcut durumuna dair sunulan veriler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

2006 yılında 199 olan yükseköğretim çalışmaları merkezlerinin sayısı, 2014 yılında 217'ye yükselmiştir (Rumbley vd., 2014, s. 25). 48 farklı ülkede faaliyet gösteren 217 merkezin %2'si Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, %3'ü Afrika'da, %4'ü Latin Amerika'dadır. Araştırma merkezlerinin/enstitülerinin en yoğun olduğu ülkeler sırasıyla ABD (50), Çin (45), Birleşik Krallık (18), Japonya (11), Almanya (8), Kanada (7) ve Avustralya (5) şeklindedir. 2000'li yıllardan sonra kurulan merkez/enstitü sayısı 100'dür (Rumbley vd., 2014, s. 26). Bu merkezlerin/enstitülerin 37'si Avrupa'da, 34'ü Asya'da kurulmuştur. Asya'da kurulan 37 merkezden 20'si, Kültür Devrimi sonrası yükseköğretim çalışmalarının hızlandığı Çin'de kurulmuştur. Bu merkezlerde/enstitülerde ağırlıklı olarak uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar yürütülmekte (%42.9), az da olsa çok kültürlülük konusu da çalışılmaktadır (%5.1) (Rumbley vd., 2014, s. 27).

Alandaki akademik program sayısı 2006'da 199 iken, bu sayı 2014'te 277'ye ulaşmıştır. 29 farklı ülkede toplam 277 akademik program açılmış olmasına rağmen, bu programlardan 194'ü ABD'de, 31'i Çin'de, 13'ü Birleşik Krallık'ta, 6'sı Japonya'da, 4'ü Güney Afrika'da, 3'ü Kanada'dadır. Avustralya, Avusturya ve Hindistan'da ikiye, geri kalan ülkelerde birer akademik program açılmıştır (Rumbley vd., 2014, s. 27-28). Çin'de 100'den daha fazla akademik program açılmış olmasına rağmen bu çalışma kapsamında ulusal alanda tanınırlığı en yüksek olan programlara yer verilmiştir. 277 akademik programda, 450'den fazla yüksek lisans (253) ve doktora programı (Ph.D., 145; Ed.D. 75) vardır (Rumbley vd., 2014, s. 29). Bu programların çoğu, Eğitim Fakülteleri'nde var olan bölümlerin bir par-

çası olarak ya da Eğitim Fakülteleri'nde ayrıca kurulan Yükseköğretim bölümlerinin bir parçası olarak açılmıştır. Birleşik Krallık ve Avustralya'da yükseköğretim çalışmaları alanını diğer disiplinlerle bir araya getiren disiplinlerarası programlar açılmıştır (Altbach, 2014a). Alanda melez (*hybrid*) ya da çevrim içi (*online*) programlar da mevcuttur (Rumbley vd., 2014). ABD ve diğer ülkelerdeki akademik programlar kıyaslandığında, her iki grupta da yönetim ve liderlik üzerine açılan programların çoğunlukta olduğu görülmektedir (ABD %99.5, diğer ülkeler %75) (Rumbley vd., 2014, s. 29). ABD'de öğrenci işleri, çok kültürlülük ve mesleki ve teknik eğitim konuları program açmada öne çıkarken, diğer ülkelerde finansman, öğretim ve çalışmaları ile uluslararası karşılaştırmalı çalışmaların konuları öne çıkmıştır.

Yükseköğretim çalışmaları alanında 35 farklı ülkede toplamda 280 akademik dergi yayımlanmaktadır (Rumbley vd., 2014, s. 30). 2006 yılında bu sayı 191 olarak belirlenmiştir. Bu dergilerin yayın dili çoğunlukla İngilizce'dir (İngilizce, 190; Çince, 27; Japonca, 26; İspanyolca, 15; Fransızca, 8; Almanca, 7). İngilizce yayın yapan dergilerden 20'si, İngilizceye ek farklı yayın dili seçeneği sunmaktadır. Ülkelere göre alandaki akademik dergi sayılarına bakıldığında, dergilerin çoğunluğunun ABD (101), Birleşik Krallık (34), Japonya (27) ve Çin (27) kökenli olduğu görülmektedir (Rumbley vd., 2014, s. 31). Çin'de yükseköğretim çalışmaları odaklı 200'e yakın dergi olduğu bilinmesine rağmen Rumbley ve diğerleri (2014) tarafından yazılan bölümde ulusal tanınırlık esas alındığı için bazı dergilere yer verilmemiştir.

Yukarıda sunulan veriler genel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, yükseköğretim çalışmaları alanının büyüme ve genişleme eğiliminde olduğu görülmektedir. Artan araştırma merkezi, akademik program ve dergi sayıları incelendiğinde alanda coğrafi genişleme yaşanmıştır. Bugün, bu üç faaliyetten en az birinin yürütüldüğü ülke sayısı 56'ya yükselmiştir (Rumbley vd., 2014, s. 10).

Ancak büyümenin coğrafi dağılımı incelendiğinde, dengesiz bir dağılım göze çarpmaktadır (Rumbley vd., 2014, s. 25). 217 araştırma merkezi, 277 akademik program ve 280 akademik derginin 56 ülke arasındaki dağılımı incelendiğinde, ABD'nin 50 araştırma merkezi, 194 akademik program ve 101 akademik dergi ile, Çin'in 45 araştırma merkezi, 31 akademik program ve 27 akademik dergi ile, Birleşik Krallık'ın 18 araştırma merkezi, 13 akademik program ve 34 akademik dergi ile yükseköğretim çalışmaları alanında akademik birer güce dönüştüklerini söylemek mümkündür.

Küresel üniversite sıralamalarına bakıldığında (*bkz.* QS World University Rankings, 2018; The 2018 Times Higher Education World University Rankings), yükseköğretim çalış-

maları alanında öne çıkan bu üç aktörün (ABD, Çin ve Birleşik Krallık) ev sahipliği yaptığı yükseköğretim kurumlarının dünya ölçeğinde üniversiteler arasında yer aldığı, bu kurumların listelerde hem ön sıralarda olduğu hem de sayısal olarak ağırlıklı çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu üç ülkede yükseköğretim çalışmaları alanına yatırım yaparak planlı ve programlı yürütülen büyüme ve genişleme politikaları, bu ülkelerin kendi yükseköğretimlerinin niteliğini artırmak konusuna oldukça önem verdiklerinin ve bu doğrultuda çaba harcadıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çin'in yükseköğretim çalışmaları alanında akademik bir güce dönüşme süreci, ABD ve Avrupa örneklerine benzer şekilde toplumsal kalkınmayı sağlama hedefi üzerinden ancak daha farklı bir yolla gerçekleşmiştir (Wang, 2010). Kültür Devrimi (1966–1976) ile Çin ekonomisinin parçalanmasından sonra, Çin hükümetinin öncelikli hedefi yükseköğretim sistemini kuvvetlendirerek sürdürülebilir ekonomik reform hareketleri hayata geçirmek olmuştur (Wang, 2010). Yükseköğretim öncelikli hükümet politikaları arasında yer alması, 1978 yılında yükseköğretim çalışmaları alanında ilk araştırma merkezinin kurulmasını teşvik etmiş ve bu merkez aracılığıyla yükseköğretim sistemini güçlendirme politikalarının daha etkin bir biçimde yürütülebilmesi için akademik bir alana ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır (Chen ve Hu, 2012). Nitekim, 1980'lerde yükseköğretim çalışmaları alanının devlet tarafından akademik bir alan olarak tanımlanmasından sonra, alanda birçok akademik program açılmış, yeni araştırma merkezleri kurulmuş, akademik dergiler, konferanslar vb. üzerinden çeşitli yükseköğretim çalışmaları yürütülmüştür. Böylece, alanda donanımlı, yükseköğretim sistemini ve sistemin ihtiyaçlarını tanıyan akademik ve idari personelin yetişmesi sağlanmış, alandan yetişen akademik ve idari personel hem büyüme ve genişleme politikalarına yön vermiş hem de sistemdeki merkezîyetçiliğin azaltılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bütün bu gelişmeler Rumbley ve diğerlerinin (2014) çalışmasındaki verilerle bir arada düşünüldüğünde, Çin'de ekonomik, sosyal ve toplumsal dönüşümün ana mekanizması olarak konumlandırılan yükseköğretim sisteminin, yükseköğretim çalışmaları alanına yapılan yatırımlarla güçlendirildiğini söylemek mümkündür.

Dünya ölçeğinde yükseköğretim çalışmaları alanında yönetim ve liderlik programlarının çoğunlukta olması, yükseköğretimde yaşanan büyüme ve genişleme eğiliminin yükseköğretim kurumlarını ve sistemlerini değişim ve dönüşüme zorladığının, nitelikli akademik ve idari personel ihtiyacının arttığına bir göstergesidir. ABD ve diğer ülkeler arasında program konuları kıyaslandığında, ABD'de öğrenci işleri, çok kültürlülük ve mesleki ve teknik eğitim konularının, diğer ülkelerde finansman, öğretim ve müfredat ve uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar

konularının öne çıktığı görülmektedir (Rumbley vd., 2014). Yükseköğretim çalışmaları alanının ihtiyaçları, ülkelerin kendi ekonomik, politik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarından ayrı düşünülemez. Dolayısıyla ülkelerin yereldeki ihtiyaçlarının program açma konularını etkilediği söylenebilir. ABD'de yükseköğretim çalışmaları alanında daha uzun yıllardır yürütülen faaliyetler, açılan programların içeriğini etkileyen bir diğer faktör olarak gösterilebilir.

Türkiye'de Yükseköğretim Çalışmaları Alanı

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle, özellikle 2006–2008 yılları arasında yaşanan, günümüzde hâlâ devam etmekte olan büyüme ve kitleleşme eğilimleri bağlamında Türkiye yükseköğretim sisteminde yaşanan yapısal ve işlevsel değişimlere ve ortaya çıkan sorunlara değinilecek, bunu takiben dünyada yükseköğretim çalışmaları alanının gelişim süreci eğilimi göz önünde bulundurularak kitleleşme politikalarının ne boyutta yükseköğretim çalışmaları alanının geliştirilmesi yoluyla ele alındığı; akademik programlar, akademik çalışmalar ve araştırma merkezleri gibi yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerle incelenecek ve son olarak alanın akademik bir alan olarak tanımlanmasının ve geliştirilmesinin ne tür doğurguları olabileceği tartışılacaktır.

Türkiye Yükseköğretim Sistemi

Ülkemizde yükseköğretim sistemi ve yükseköğretim kurumları 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile kurulan Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) sorumluluğundadır. İlgili kanun hükümleri ve 1982 Anayasası'nın 130. ve 131. maddeleri uyarınca YÖK, tüm yükseköğretim kurumlarından ve faaliyetlerinden sorumlu kuruluştur. YÖK'ün kurulmasıyla beraber, yükseköğretime erişimi artırmaya ve sistemi büyütme yönelik çeşitli politikalar izlenmiştir. Bu politikalar, yeni üniversitelerin kurulması, mevcut üniversitelerdeki kontenjanların artırılması, açıköğretim sistemi aracılığıyla lisans ve önlisans programlarının açılması ve meslek yüksekokullarının ve önlisans programlarının yaygınlaştırılması şeklinde özetlenebilir (Gür ve Özoğlu, 2015).

Bu politikalar sonucunda, 1980 yılında 19 devlet üniversitesine sahip bir sistemden, 2017 yılında 112 devlet üniversitesi ve 71 vakıf üniversitesine sahip toplam 183 yükseköğretim kurumunu içinde barındıran büyük bir sisteme geçilmiştir (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2017). 1983'ten 2016 yılına kadar öğrenci sayısında 20 kattan fazla büyüme olmuş, toplam öğrenci sayısı 7.198.887'ye ulaşmış; toplam öğretim elemanı sayısı 20 binden 152 bine yükselmiş; 2016 yılı itibarıyla 2000 yılında yükseköğretimin merkezi bütçe içindeki payı %2.2 iken bu oran %4.1'e yükselmiştir. (Gür, Çelik, Kurt ve Yurdakul, 2017). Ay-

rica, 2014 verilerine göre OECD ülkelerinin yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki paylarının ortalaması %1.5 iken, Türkiye’de yükseköğretim harcamalarına ayrılan GSYH payı %1.8’dir (OECD, 2017). Ortaöğretimden mezun öğrenci sayılarındaki ve yükseköğretime erişim imkânlarındaki artış, yükseköğretimin toplumsal ve bireysel getirilerinin yarattığı farkındalık, genç nüfus yapısı ve küresel rekabet ortamının yükseköğretime olan talebi daha da artıracığı düşünülmektedir (Çetinsaya, 2014; Kavak, 2011; Özkan ve Özgan, 2015; Tekneci, 2016).

Yükseköğretime erişim talebi, yükseköğretim sisteminde özellikle 2006 yılında alınan her ile bir üniversite kararından sonra yeni üniversitelerin kurulması (Günay ve Günay, 2017) ve dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının sayısının artması; yükseköğretimde aynılışma, çeşitlilik, nitelik ve nicelik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, Altınsoy (2011) yeni kurulan üniversitelerin akademik, idari ve mali desteğe ihtiyacını dile getirmiş, bu üniversitelerin uygulanacak planlı büyüme stratejileri ile yükseköğretim arzının çeşitlendirilmesinde ve değişen toplumsal taleplere yön vermede etkin bir rol üstlenebileceğini belirtmiştir. Ancak, Özoğlu, Gür ve Gümüş (2016), 2006 yılından sonra kurulan 12 devlet üniversitesi rektörü ile yaptıkları çalışma kapsamında, yeni kurulan üniversitelerin deneyimli idari personel, öğretim elemanı işe alımı, üniversitenin finansmanı ve bazı bölümlerde kontenjanların doldurulamaması gibi çeşitli akademik, idari ve mali konularda yaşadıkları zorlukları ortaya koymuşlardır. Yükseköğretim kurumlarında yaşanan büyüme, yükseköğretim sistemini de genişletmiş, buna bağlı olarak, yükseköğretim finansmanı, akademik hak ve özgürlükler, yönetim, erişim ve eşitlik, özelleştirme, uluslararasılaşma, yerelleşme, üniversitelerarası işbirliği ve rekabet, politika transferi gibi yükseköğretim politikaları tartışılmaya başlanmıştır (Gök ve Gümüş, 2015). Yükseköğretimde kitleselleşme hedefine yönelik yeni üniversitelerin kurulması ve yükseköğretim sisteminin genişlemesi ve beraberinde tartışma konusu olan yükseköğretim politikalarının daha çok makro düzeyde olduğu söylenebilir.

Makro düzeyde politika odaklı bakış açısı YÖK’ün yetki ve sorumlulukları ile birleştiğinde merkezîyetçi ve bürokratik bir yükseköğretim yönetiminin oluşmasına neden olmuştur (DPT, 2000, 2006; Ergüder, Şahin, Terzioğlu ve Vardar, 2009; Kalkınma Bakanlığı, 2013). Yükseköğretimde yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm neticesinde, yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılarak YÖK’ün bir planlama ve koordinasyon kuruluna dönüştürülmesi gerekliliği birçok kez çeşitli strateji dokümanlarında ve akademik çalışmalarda dile getirilmiştir (Batuel vd., 2014; Çelik ve Gür, 2014; Çetinsaya, 2014; DPT, 2000, 2006; Ergüder vd., 2009; Gök ve Gümüş, 2015; Günay ve Günay, 2011; Gürüz, 2008; Kalkınma Bakanlığı, 2013; YÖK, 2007,

2015). YÖK 2016–2020 Stratejik Planı adlı dokümanda, yeniden yapılandırma sürecinin tamamlanamaması yükseköğretim sisteminin yönetimi önünde “tehdit”, yeniden yapılandırma sürecinin tamamlanması ise “fırsat” olarak belirlenmiştir (YÖK, 2015, s. 19). Onuncu Kalkınma Planında (2014–2018) da yükseköğretim sisteminin hesap verebilirlik, özerklik, performans odaklılık, rekabet edebilirlik, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, ihtisaslaşma gibi çeşitli ilkeler çerçevesinde yeniden yapılandırılması hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 33).

Yükseköğretim Çalışmaları Alanının Mevcut Durumu

Dünya yükseköğretim çalışmaları bölümünde incelendiği üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yükseköğretime talebin artması ile dünya yükseköğretim sistemleri büyümüş ve karmaşık yapılara dönüşmüştür. Yükseköğretime olan arzın sistemler üzerinde yarattığı baskı, arzın çeşitlendirilmesi ve kitleselleşme eğilimlerini beraberinde getirmiştir. Yükseköğretime olan ilginin artması, yükseköğretime yatırımları artırmış, reform hareketlerini beraberinde getirmiştir. Reform hareketlerinin yönetilebilmesi ve yönlendirilebilmesi için yükseköğretim çalışmaları alanının bir ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve alanın ilk programları Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD’de ortaya çıkmıştır.

Sistemler büyüdükçe ortaya çıkan sorunlara, farklı ülkelerde yükseköğretim çalışmaları alanına yatırım yaparak çözüm üretme eğilimi ortaya çıkmıştır. Nitekim, bugün yükseköğretim çalışmaları alanının gelişiminin ülke politikalarının bir parçası haline getirildiği ve kitleselleşme eğiliminin alana yapılan yatırımlar ile eş zamanlı olarak olarak yürütüldüğü ülkelerde gelişmiş, bireysel ve toplumsal talepleri karşılayabilen, evrensel yükseköğretim sistemleri ortaya çıkmıştır (Rumbley vd., 2014). Ayrıca, yükseköğretim çalışmaları alanında öne çıkan üç aktörün (ABD, Çin ve Birleşik Krallık) yükseköğretim kurumlarının küresel üniversite sıralamalarında öne çıktığı görülmektedir (Rumbley vd., 2014). Dolayısıyla, yükseköğretim çalışmaları alanına yatırım yaparak planlı ve programlı yürütülen büyüme ve genişleme politikalarının karmaşıklaşan yükseköğretim sistemlerinin üretkenliğinin artırılması ve güçlendirilmesi için önemli bir etken olduğu söylenebilir. Türkiye yükseköğretim sisteminde özellikle 2006 ve 2008 yılları arasında yaşanan büyüme ve genişleme eğilimlerinin ve küreselleşen dünyada uluslararası bağlamda gelişen ve gelişmekte olan yükseköğretim sistemlerinin, Türkiye’de yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik girişimleri başlattığı söylenebilir.

Örneğin, 2018 yılında, 3240 Uygulama ve Araştırma Merkezi vardır (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2018). Bu

merkezlerden sekizi Yükseköğretim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezidir. Bu merkezlerin kurulduğu üniversiteler ve kuruluş tarihleri şu şekildedir: Bülent Ecevit Üniversitesi, 16.02.2011; Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, 22.04.2014; İstanbul Aydın Üniversitesi, 20.01.2015; İstanbul Şehir Üniversitesi, 03.06.2015; Sakarya Üniversitesi, 25.03.2015; İstanbul Bilgi Üniversitesi, 18.01.2017; Maltepe Üniversitesi, 31.05.2017; Marmara Üniversitesi, tarih belirtilmemiş. Ayrıca yükseköğretim çalışmaları alanında ilk derneklerden olarak nitelendirilebilecek olan Yükseköğretim Strateji ve Araştırma Derneği (YÖSAD) 2013 yılında ve Yükseköğretim Çalışmaları Derneği (YÖCAD) 2015 yılında kurulmuştur.

Yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyet girişimlerinin bir diğer örneği bu konuda akademik dergilerin yayımlanmaya başlamasıdır. Örneğin, yayın hayatına 2011 yılında başlayan ve halen YÖSAD'ın bilimsel yayın organı olan Yükseköğretim Dergisi, Bülent Ecevit Üniversitesi Yükseköğretim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan Yükseköğretim ve Bilim Dergisi ve son olarak 2018 yılında TÜBİTAK ULAKBİM bünyesinde olan DergiPark'ta yayın hayatına başlayan Üniversite Araştırmaları Dergisi'nin yükseköğretim çalışmaları faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve yükseköğretim çalışmaları odaklı akademik çalışmalara çeşitlilik kazandırılması gibi önemli roller üstlendiği söylenebilir.

Kurulan araştırma merkezlerine ve yayımlanan akademik dergilere ek olarak, üç üniversitemizde yükseköğretimin yönetimi üzerine yüksek lisans programları açılmıştır (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2017). Bu programların kurulduğu üniversiteler ve kuruluş tarihleri şu şekildedir:

- Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yükseköğretim Yönetimi ve Liderliği (Tezli) (İngilizce), 08.09.2011
- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yükseköğretim Yönetimi (Tezli) (Tezsiz İÖ), 26.06.2012
- İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yükseköğretim Yönetimi (Tezli) (Tezsiz), 25.09.2014

Ayrıca, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Yükseköğretim Araştırmaları (Tezli) yüksek lisans programı vardır (Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2018).

Son olarak, Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) tarafından belirlenen doçentlik temel alanlarından Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanına 2015 Ekim Dönemi yayın aşaması başvurularında Yükseköğretim Çalışmaları bilim alanı olarak eklenmiş, alana bağlı anahtar kelimeler "Açık ve Uzaktan Öğrenme, Hayat Boyu Öğrenme, Tanınma ve Denklik, Toplumsal Cinsiyet, Yükseköğretim Finansmanı, Yükseköğretim Politikaları, Yükseköğretim Sistemleri, Yükseköğretim Yönetimi, Yüksek-

köğretimde Kalite Güvencesi, Yükseköğretimde Program Geliştirme ve Yeterlilikler, Yükseköğretimde Uluslararasılaşma" olarak belirlenmiştir (ÜAK, 2015).

Türkiye'de yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik girişimlerin, faaliyetlerin yaygınlaştırılmasına yönelik önemli bir rol üstlendikleri, özellikle akademik dergilerin yükseköğretim çalışmaları alanı ihtiyacı konusunda farkındalık yarattığı söylenebilir. Ancak, dünyada yükseköğretim çalışmaları alanının gelişim sürecine bakıldığında, yükseköğretim çalışmalarının önce akademik bir alan olarak tanımlandığı ve sonrasında farklı örgütlenme biçimleriyle alandaki faaliyetlerin çeşitlendirildiği bir yol izlenmiştir. Böylece, akademik bir alan olarak temellendirilen yükseköğretim çalışmaları alanı; önce akademik programlar, sonra araştırma merkezleri, akademik dergiler ve çeşitli birlikler gibi değişik faaliyetler aracılığıyla bugünkü konumuna kavuşmuştur. Diğer bir deyişle, özellikle gelişmiş ülkelerde, ülke politika ve yatırımları ile bütünleşerek ülke hedef ve ihtiyaçları hakkında strateji ve politika üretebilen, politikaların etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayan kuvvetli bir karar verme mekanizmasına dönüşmüştür. Rumbley ve diğerlerine (2014) göre, son yıllarda, gelişmekte olan ülkelerde de bu konuda farkındalık oluşmakta ve yükseköğretim çalışmaları alanının etkin bir konuma kavuşturulması için çaba gösterilmektedir.

Dünyada yükseköğretim çalışmaları alanında ve yükseköğretim sistemlerinde yaşanan bu eğilimler dikkate alındığında, bir önceki bölümde değinilen ülkemiz yükseköğretim sisteminin içinde barındırdığı sorunları karşısında etkin politikalar üretilebilmesi, yükseköğretim sisteminin kendini farklı açılardan besleyebilmesi, makro ve mikro bakış açılarıyla sistemin yeniden yapılandırılabilmesi ve yükseköğretim sisteminin ve kurumlarının kendini yenileyebilmesi gibi hedeflere ulaşabilmek için yükseköğretim çalışmalarının ayrı bir akademik alan olarak geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Yükseköğretim çalışmaları alanının ayrı bir akademik alan olarak tanımlanma ihtiyacı daha önce Gök ve Gümüş (2015) tarafından da dile getirilmiştir. Gök ve Gümüş'e (2015) göre, yükseköğretim sistemimizde yaşanan sorunlar hakkında yapılan akademik çalışmalarını artırmak ve tartışmaları bilimsel bir zemine taşıyabilmek, yükseköğretim alanında donanımlı ve alanyazına hakim nitelikli akademisyen, idari personel ve yönetici yetiştirilmesini sağlamak ve sağlıklı büyüme politikaları geliştirebilmek için yükseköğretim çalışmalarının ayrı bir akademik alan olarak tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Yükseköğretim çalışmalarının akademik araştırmalar çerçevesinde yürütülmesi ihtiyacı, daha önce de yükseköğretim sisteminin sorunlarını tartışan Ergüder ve diğerleri (2009), Gürüz (2008) ve Mutluer (2008) tarafından da dile getirilmiştir.

Buna ek olarak, yükseköğretim çalışmalarının toplumsal problemlere çözüm üretme rolü düşünüldüğünde, yükseköğretim çalışmaları odaklı araştırma kültürünün oluşturulması önemlidir. Nisan 2014 tarihinde 350.000'in üzerinde olan toplam tez sayısına göre eğitim-öğretim alanında kayıtlı yaklaşık 26.000 tez olduğu ve bu tezlerden başlığında "yükseköğretim" kelimesi geçen toplam 245 tez bulunduğu belirtilmiştir (Gök ve Gümüş, 2015). Ağustos 2017 itibarıyla YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi'ne kayıtlı toplam 460.190 tez vardır (YÖK Ulusal Tez Merkezi, 2017). Bu tezlerden 36.496'sı eğitim-öğretim alanında olmasına karşın başlığında "yükseköğretim" kelimesi geçen toplam 358 tez vardır. 358 tezdten, 238'i yüksek lisans, 119'u doktora, 1'i Sanatta Yeterlilik tezidir. Bu tezler bitirilmeye tarihlerine göre incelendiğinde, 2010 yılından itibaren başlığında "yükseköğretim" kelimesi geçen tez sayısında artış olduğu, 2010–2013 yılları arasında her yıl ortalama 22, 2014–2017 yılları arasında her yıl ortalama 27 tezin üretildiği tespit edilmiştir. Bu verilere dayanarak yükseköğretim çalışmaları alanına ilginin artmaya başladığı, ancak toplam tez sayısı ve eğitim-öğretim alanındaki toplam tez sayısı göz önünde bulundurulduğunda, yükseköğretim kurumlarımızda yükseköğretim sistemlerini ve kurumlarını konu edinen yeterli düzeyde bilimsel çalışma üretilmediği görülmektedir.

Artan talebin karşılanmasına yönelik yeni kurulan üniversitelerin, akademik, mali ve idari destek ihtiyacının karşılanmasında yükseköğretim çalışmaları alanının akademik bir alan olarak belirlenmesinin çeşitli doğurguları olabilir. Küresel üniversite sıralamalarında öne çıkan yükseköğretim modellerinin kopyalanması, dünya ölçeğinde üniversite olma hedefi yolunda yapılan yanlışlardan biridir. Özgün ve yenilikçi yükseköğretim kurumlarının oluşturulmasının temeli özgün müfredat geliştirmeye dayanır (Salmi, 2017). Üretim Reformu Paketi kapsamına alınan misyon farklılaşması ve ihtisaslaşması da bu ihtiyacı ortaya koymaktadır. Yükseköğretim çalışmaları alanının disiplinlerarası karakteri birçok disiplini bir araya getirerek müfredat çalışmalarının farklı bakış açılarıyla ele alınmasına ve bu sayede de kurumsal farklılık odaklı özgün müfredat programları üretilmesine katkı sağlayabilir. Alanda açılacak akademik programlar aracılığıyla da yükseköğretim yönetimi konusunda donanımlı idari personel yetiştirilmesine katkıda bulunabilir. Yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik girişimlerin akademik bir alan çerçevesinde yürütülmesiyle de daha köklü geçmişe sahip yükseköğretim kurumları ile yeni kurulan ve kurulacak olan yükseköğretim kurumları arasında veri akışının sağlanmasına yardımcı olabilir. Yükseköğretim çalışmaları odaklı bu tür faaliyetler sayesinde de kaynak çeşitlendirmesini sağlayabilir.

Yukarıda sıralanan doğurgular, akademik hak ve özgürlüklerin sürdürülebilmesi ve genişletilebilmesi için de önemlidir. Akademik özgürlük, yükseköğretim sistemimizin misyon ve vizyonunu gerçekleştirebilmesi ve yükseköğretim kurumlarımızda ifade, araştırma, öğrenme ve öğretme özgürlüklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için bir gerekliliktir (Seggie ve Gökbel, 2014).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma kapsamında yapılan inceleme çerçevesinde, yükseköğretim çalışmaları alanının gelişiminin, özellikle yükseköğretime katılım talebinin artması sonucunda ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Yükseköğretim sistemlerinde yaşanan büyüme ve genişleme, dünya ölçeğinde yükseköğretim çalışmaları alanına yatırım yaparak çözüm üretme eğilimini ortaya çıkarmıştır. Nitekim, bugün yükseköğretim çalışmaları alanının gelişiminin ülke politikalarının bir parçası haline getirildiği ve kitleselleşme eğiliminin alana yapılan yatırımlarla eş zamanlı olarak yürütüldüğü ülkelerde, gelişmiş, bireysel ve toplumsal talepleri karşılayabilen, evrensel yükseköğretim sistemleri ortaya çıkmıştır (Rumbley vd., 2014). Dolayısıyla, yükseköğretim çalışmaları alanına yatırım yapılarak planlı ve programlı yürütülen büyüme ve genişleme politikaları, yükseköğretim sistemlerinin kalkınması ve güçlendirilmesi, ülkelerin küresel rekabet edebilirliklerinin artırılması için önemli bir faktördür.

Bu nedenle, yükseköğretim sistemimizde, özellikle 2006 ve 2008 yılları arasında izlenen büyüme ve genişleme politikalarının etkinliğinin artırılması ve sürdürülebilir kazanımlara dönüştürülmesi için yükseköğretim çalışmaları alanının ülkemizde ayrı bir akademik alan olarak tanımlanmasına ve güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca, özellikle 2011 yılı itibarıyla artan yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik girişimler, yükseköğretim çalışmaları alanının geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Alanın dünya ölçeğinde gelişim süreci incelendiğinde, yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümler sonrasında, yükseköğretim çalışmaları akademik bir alan olarak tanımlanmış ve farklı örgütlenme biçimleriyle de alandaki faaliyetler çeşitlendirilerek yükseköğretim çalışmaları akademik bir alan olarak güçlendirilmiştir.

Alanın, dünya ölçeğinde gelişimi ve ülkemizdeki yükseköğretim çalışmaları odaklı faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik girişimler bir arada düşünüldüğünde, aslında ülkemizde de yükseköğretim çalışmalarının alanlaşma sürecinin kendiliğinden, yükseköğretim sistemimizde yaşanan değişimlerin olağan bir sonucu olarak başladığı söylenebilir. Dolayısıyla, yükseköğretim çalışmaları alanının ayrı bir akademik alan olarak tanımlanması ve bu çerçevede geliştirilmesi, dünya ölçeğindeki örnekler

den de görüldüğü üzere, ülke politika ve yatırımları ile bütünleşerek ülke hedef ve ihtiyaçları hakkında strateji ve politika üretebilen, politikaların etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayan kuvvetli bir alternatif karar verme mekanizmasına dönüştürülmesi hususunda stratejik bir gerekliliktir. Nitelik yönünden büyüme sürecinde Üretim Reformu Paketi kapsamında yasalardan maddeler de yükseköğretim sistemimizin alternatif karar verici mekanizmalara olan ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Yükseköğretim çalışmaları odaklı akademik programların ve faaliyetlerin akademik bir alan çerçevesinde yürütülmesi, bu girişimlerin yaygınlaşmasına, açılacak akademik programlarla alanda donanımlı akademik ve idari personelin yetiştirilmesine ve böylece bu girişimlerin de alternatif karar verici mekanizmalara dönüştürülmesine katkı sağlayacaktır.

Akademik alan temelli bu tür alternatif mekanizmalar, üniversitelerimiz arasında iletişimin artırılmasına, üniversite-senayi işbirliğinin teşvik edilmesine, yükseköğretim çalışmaları odaklı akademik arşivlerin oluşturulmasına, farklı bakış açılarının sisteme eklenmesine imkân sağlayacaktır. Yani, alanın disiplinlerarası karakterinin birleştirici gücü sayesinde yükseköğretim çalışmaları sadece Sosyal Bilimler' in değil diğer disiplinlerin de program ve faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine, müfredat çalışmalarının farklı bakış açılarıyla ele alınmasına ve bu sayede de misyon farklılaşması, ihtisaslaşma, kurumsal farklılık odaklı özgün müfredat programları üretilmesine katkı sağlayacaktır. Bu tür mekanizmalar, sadece makro bakış açısıyla değil mikro bakış açılarıyla politika üretimini teşvik ederek yükseköğretim sistemimizde kendi sorunlarını ön görebilen, sürdürülebilir ve rekabet edebilir, hem yerel hem de küresel ihtiyaçlara cevap verebilen bir sistemin gelişiminin daha da hızlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Altbach, P. G. (2014a). Knowledge for the contemporary university: Higher education as a field of study and training. In L. E. Rumbley, P. G. Altbach, D. A. Stanfield, Y. Shimmi, A. de Gayardon, and R. Chan (Eds.), *Higher education: A worldwide inventory of research centers, academic programs, and journals and publications* (3. baskı) (pp. 11–21). Bonn: Lemmens Media.
- Altbach, P. G. (2014b). The emergence of a field: Research and training in higher education. *Studies in Higher Education*, 39(8), 1306–1320.
- Altbach, P. G., Bozeman, L. A., Janashia, N., and Rumbley, L. E. (Eds.). (2006). *Higher education: A worldwide inventory of centers and programs*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Altbach, P. G., and Engberg, D. (2000). *Higher education: A worldwide inventory of centers and programs*. Phoenix, AZ: Oryx Press.
- Altunsoy, S. (2011). Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: Sorunlar ve politika önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 98–104.
- Bakwaph, P. K. (2017). Higher education as a field of study and its challenges. *International Journal of Arts Humanities and Social Sciences*, 2(4), 9–12.

- Batrel, Ö. F., Durman, M., Ergüder, Ü., Eriş, A., Eşme, İ., Öztürk, R., ... Uğur, A. (2014). *Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması kapsamında dikkate alınması gereken temel ilkeler ve yaklaşımlar*. (19 Haziran 2014 Basın Bildirisi). İstanbul. 8 Ağustos 2017 tarihinde <<http://docplayer.biz.tr/401678-Yuksekokretimin-yeniden-yapilandirilmasi-kapsaminda-dikkate-alinmasi-gereken-temel-ilkeler-ve-yaklasimlar.html>> adresinden erişildi.
- Brennan, J., and Teichler, U. (2008). The future of higher education and of higher education research. *Higher Education*, 56, 259–264.
- Chen, S., and Hu, L. (2012). Higher education research as a field in China: Its formation and current landscape. *Higher Education Research & Development*, 31(5), 655–666.
- Clark, B. R., and Neave, G. (Eds.). (1992). *The encyclopedia of higher education*. New York, NY: Pergamon Press.
- Çelik, Z. ve Gür, B. S. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve özerkliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 18–27.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. Yükseköğretim özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara. 8 Ağustos 2017 tarihinde <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/181/oik550.pdf>> adresinden erişildi.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013)*. Ankara. 8 Ağustos 2017 tarihinde <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>> adresinden erişildi.
- Ergüder, Ü., Şahin, M., Terzioğlu, T. ve Vardar, Ö. (2009). *Neden yeni bir yükseköğretim vizyonu*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi. 8 Ağustos 2017 tarihinde <<http://research.sabanciuniv.edu/31323/1/yokraporu140509.pdf>> adresinden erişildi.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge, United Kingdom: Polity Press.
- Ewing, J. C., and Stickler, W. H. (1964). Progress in the development of higher education as a field of professional graduate study and research. *Journal of Education*, 15(4), 397–403.
- Fulton, O. (1992). Higher education studies. In B. R. Clark, and G. Neave (Eds.), *The encyclopedia of higher education* (Vol. 3, pp. 1810–1820). New York, NY: Pergamon Press.
- Goodchild, L. F. (1991). Higher education as a field of study: Origins, programs, and purposes, 1893–1960. In J. D. Fife, and L. F. Goodchild (Eds.), *Administration as a profession. New directions in higher education* (Vol. 76, pp. 15–33). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Gök, E. ve Gümüş, S. (2015). Akademik bir alan olarak yükseköğretim yönetimi. A. Aypay (Ed.), *Türkiye’de yükseköğretim: Alanı, kapsamı ve politikaları* (s. 3–26), Ankara: Pegem.
- Günay, D. ve Günay, A. (2011). 1933’den Günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1–22.
- Günay, D. ve Günay, A. (2017). Türkiye’de yükseköğretimin tarihsel gelişimi ve mevcut durumu. *Yükseköğretim Dergisi*, 7(3), 156–178.
- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T. ve Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S. ve Özöğlü, M. (2015). Türkiye’de yükseköğretim politikaları: Erişim, kalite ve yönetim. A. Gümüş (Ed.), *Türkiye’de eğitim politikaları* (s. 299–321). Ankara: Nobel.

- Gürüz, K. (2008). *Yirmi birinci yüzyılın başında Türk milli eğitim sistemi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Hendrickson, R. M. (2013). The core knowledge of higher education. In S. Freeman, L. S. Hagedorn, L. F. Goodchild, and D. A. Wright (Eds.), *Advancing higher education as a field of study: In quest of doctoral degree guidelines* (Vol. 2, pp. 229–240). Sterling, VA: Stylus Publishing.
- Kavak, Y. (2011). Türkiye’de yükseköğretimde büyüme: Yakın geçmişe bakış ve uzun vadeli (2010–2050) büyüme projeksiyonları. *Yükseköğretim Dergisi*, 1(2), 95–102.
- Kehm, B. M. (2015). Higher education as a field of study and research in Europe. *European Journal of Education*, 50(1), 60–74.
- Knowles, A. S. (Ed.). (1977). *The international encyclopedia of higher education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mutluer, M. K. (2008). *Türkiye’de yükseköğretimin başlıca sorunları ve çözüm önerileri*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- OECD (2017). *Education at a glance 2017: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Özkan, M. ve Özgan, H. (2015). Bireysel ve sosyal getirileri ışığında yükseköğretime yatırım yapmanın gerekliliği. *Yükseköğretim Dergisi*, 5(1), 44–54.
- Özoğlu, M., Gür, B. S. ve Gümü, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: The challenges of recently established public universities (2006–2013). *Higher Education Policy*, 29, 21–39.
- Rumbley, L. E., Stanfield, D. A., and de Gayardon, A. (2014). A global inventory of research, training and publication in the field of higher education: Growth, diversity, disparity. In L. E. Rumbley, P. G. Altbach, D. A. Stanfield, Y. Shimmi, A. de Gayardon, and R. Chan (Eds.), *Higher education: A worldwide inventory of research centers, academic programs, and journals and publications* (3. baskı) (pp. 23–33). Bonn: Lemmens Media.
- Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (2018). 23 Kasım 2018 tarihinde <<http://www.egitim.sakarya.edu.tr/tr/enstituprogrami/8553/27479/yuksekoğretim-arastirmalari>> adresinden erişildi.
- Salmi, J. (2017). Young university rankings 2017: 14 mistakes new universities make. *Times Higher Education*. 8 Ağustos 2017 tarihinde <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/young-university-rankings-2017-14-mistakes-new-universities-make> adresinden erişildi.
- Schofer, E., and Meyer, J. W. (2005). The worldwide expansion of higher education in the twentieth century. *American Sociological Review*, 70(6), 898–920.
- Seggie, F. N. ve Gökbel, V. (2014). *Geçmişten günümüze Türkiye’de akademik özgürlük* (SETA Rapor No. 98). 18 Eylül 2017 tarihinde <http://file.setav.org/Files/Pdf/20140624165556_gecmisten-gunumuze-turkiye-%E2%80%99de-akademik-ozgurluk-pdf.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014–2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. 8 Ağustos 2017 tarihinde <<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>> adresinden erişildi.
- Tekneli, P. D. (2016). Evolution of Turkish higher education system in the last decade. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(3), 277–287.
- UNESCO (2017). *UNESCO Institute for Statistics*. 2 Ağustos 2017 tarihinde <<http://uis.unesco.org/>> adresinden erişildi.
- ÜAK (2015). *Bilim alanları ve anahtar kelimeler (2015 Ekim dönemi yayım aşaması başvurularına ait bilim anahtarları ve anahtar kelimeler)*. 8 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.uak.gov.tr/duyuru/2015E_BilimAlanlariAnahtarKelime_1191015.pdf> adresinden erişildi.
- Wang, X. (2010). *Higher education as a field of study in China: Defining knowledge and curriculum structure*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Wright, D. (2007). Progress in the development of higher education as a field of specialized study. In D. Wright, and M. T. Miller (Eds.), *Training higher education policy makers and leaders: A graduate perspective* (pp. 19–34). Charlotte, NC: Information Age.
- YÖK (2007). *Türkiye’nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: YÖK. 8 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/yok_strateji_kitabi/27077070-cb13-4870-aba1-6742db37696b> adresinden erişildi.
- YÖK (2015). *Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı 2016–2020*. Ankara: YÖK. 8 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/21040516/YOK_Stratejik_Plan_2016_2020_ed070616.pdf> adresinden erişildi.
- YÖK Ulusal Tez Merkezi (2017). 8 Ağustos 2017 tarihinde <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>> adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2017). 8 Ağustos 2017 tarihinde <<https://istatistik.yok.gov.tr/>> adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2018). 23 Kasım 2018 tarihinde <<https://istatistik.yok.gov.tr/>> adresinden erişildi.